

گونه‌شناسی مسجد - مدرسه‌های دوره قاجار

دکتر محمد جواد مهدوی نژاد^{۱*}، محمدحسین قاسم پور آبادی^۲، آیسا محمدلوی شبستری^۳

^۱ استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری داخلی، دانشکده معماری دانشگاه هنر، تهران، ایران

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱ تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۲/۲۰)

چکیده

فعالیت‌های آموزشی در هر دوره‌ای از اهمیت بسزایی برخوردار بوده است. آموزش و تعلیم در هر زمان سبب رشد و پیشرفت فرهنگ و تمدن در جامعه شده است. این تحقیق به پیدایش مراکز آموزشی - مذهبی که همان مسجد - مدرسه‌ها هستند، می‌پردازد و چون عمده این مراکز در زمان قاجاریه ساخته شده‌اند، جمعیت آماری را مسجد - مدرسه‌های این دوره تشکیل داده است. هدف اصلی پژوهش تحلیل و گونه‌شناسی این مسجد - مدرسه‌ها و مسأله مهم در تحقیق این است که مسجد - مدرسه‌های ایران در دوره قاجار به چه گونه‌هایی تقسیم می‌شوند؟ آیا رابطه‌ای میان گونه‌های مختلف مسجد - مدرسه‌ها و زمان ساخت آن‌ها وجود دارد؟ یا این رابطه با مکان و موقعیت قرارگیری قابل توجیه است؟ در این پژوهش از روش تحقیق مورد پژوهی استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای است. نتایج این تحقیق حکایت از تقسیم‌بندی مسجد - مدرسه‌ها به سه گونه اصلی دارد. گونه اول، مسجد - مدرسه، فضای واحدی است که کارکرد مسجد و مدرسه در آن از هم تفکیک شده است. گونه دوم، مسجد و مدرسه در یک فضا قرار گرفته‌اند و کاربری مسجد و مدرسه در هم ادغام شده است. گونه سوم، شامل مسجد - مدرسه‌هایی است که به صورت جدا از هم ولی، در کنار هم ساخته شده‌اند. ارتباط مسجد و مدرسه از طریق فضایی مشترک در داخل بناست. در واقع این گونه‌بندی با زمان ساخت، مکان و موقعیت قرارگیری مسجد - مدرسه‌ها رابطه‌ای نداشته است. شاید بتوان گفت که در شرایط خاصی و بر حسب نوع تفکر و هم‌چنین میزان اهمیت مسجد و مدرسه، این گونه‌ها شکل گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: مسجد، مدرسه، مسجد - مدرسه، دوره قاجار، گونه‌شناسی.

فهرست منابع و مراجع

- پهلوان زاده، لیلا، (۱۳۸۷)، «مدارس اصفهان در عصر صفوی»، مجموعه مقالات معماری و شهرسازی از گردهمایی مکتب اصفهان، مرکز تالیف، ترجمه و نشر آثار هنری و پژوهشکده هنر، ص ۲۵۴-۲۶۰، تهران.
- پیرنیا، عبدالکریم (۱۳۸۴)، آشنایی با معماری اسلامی ایران، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.
- حاجی قاسمی، کامبیز (۱۳۷۵)، گنج نامه مساجد اصفهان، سازمان میراث فرهنگی، تهران.
- حاجی قاسمی، کامبیز (۱۳۷۷)، گنج نامه بناهای مذهبی تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- حاجی قاسمی، کامبیز (۱۳۷۸)، گنج نامه مدارس، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- سلطانزاده، حسین، (۱۳۷۹)، «مسجد مدرسه‌های تهران»، نشریه وقف میراث جاویدان، شماره ۲۸، ۵۴-۶۴. سمیع آذر، علیرضا (۱۳۷۶)، تاریخ تحولات مدارس در ایران، سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، تهران.
- کیانی، محمدیوسف (۱۳۷۹)، معماری ایران دوره اسلامی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، تهران.
- ملازاده، کاظم و مریم محمدی (۱۳۸۱)، «مدارس و بناهای مذهبی»، سوره مهر (حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی)، تهران.
- معماریان، غلامحسین (۱۳۸۷)، معماری ایرانی، انتشارات سروش دانش، تهران.
- هیلن برند، روبرت (۱۳۸۰)، معماری اسلامی: شکل، کارکرد و معنی. ترجمه دکتر باقر آیت الله شیرازی، روزنه، تهران.
- سایت سازمان میراث فرهنگی کشور.
- سایت دانشنامه تاریخ معماری ایران‌شهر.